

Posudek vedoucího

NOSKOVIČ, Marek. *Víra ve svobodnou vůli a studenti vysokých škol*. Pedf UK: katedra psychologie, 2019. -68 s + přílohy. (Bakalářská práce.)

Téma „svobodné vůle“ bych si nikdy neodvážil vypsát, protože je podle mě vhodné pro nějaký dlouhodobý mezioborový grant nebo pro geniálního filozofa nějakého vyhraněného směru. M. Noskovičovi se na vlastní žádost přesto podařilo něco poměrně zajímavého k tématu napsat, a to zejména v rovině, jak se „svobodná vůle“ v současné mainstreamové psychologii diagnostikuje.

Kdybych si měl pro sebe problém „svobodné vůle“ aspoň trochu résumovat, a to i na základě studentových uvedených filozofů v dějinách otázky, pak to vypadá, že problém spadá do *etické* oblasti, traktované dlouho za pomoci Boha. Na jedné straně Bůh všechno ví, a jeho myšlenka je už i realizace, skutečnost. Pak by byl člověk, Boží stvoření, ovšem pouhý automat, a jakou cenu by měly jeho ušlechtilé činy a zločiny? Nemohl by s Bohem vstoupit do vztahu lásky: poslušnosti, neposlušnosti, chyby (hříchu), odpuštění. Pól Boží vševědoucnosti se musí zachovat, ale musí se k němu současně přidat nějaké „stupně volnosti“ pro projevení lásky, svobody v ní. Tyto stupně se pak zavedou např. rozlišením Božských cílů a lidských prostředků nebo vlivu kauzálního vs. akcidentálního. Nakonec, pro věřícího člověka, stejně vždycky musí vyhrát první pól Boží vševědoucnosti (všechno to věděl předem, i moje selhání), a toto Boží vítězství se prodlouží i na druhém pólu svobody lásky, která, ta Jeho, je vždy k dispozici, pokud se člověk in articulo mortis rozhodne ji přijmout.

Ve své sekulární podobě má problém vyostřenou podobu zejména v otázce *právní zodpovědnosti*. Pól Boží *všemocnosti* je zde zastoupen plným *determinismem*, kauzalitou (špatné dětství, týrané dítě, parta, nápravný ústav, gang...), pól *svobody* (lásky k Bohu, k zákonu, právu, normě) pak ve formě *vědomí, rozumové* schopnosti volit a finálně už ve formě pouhého uznání *života* subjektu jakožto monadické, samostatné jednotky (např. katolická psychoanalytička F. Dolto tvrdila o jednom pacientovi, že už jako embryo ohrožené snahou matky o potrat prokázal /Bohem danou?/ vůli žít, rozhodl se, že bude žít). Oba póly jsou zjevně Božské, utopické či „čistě teoretické“, oba stejně platné, a právo se uplatňuje jako kompromis mezi nimi. Tento kompromis jde někdy k jednomu, jindy k druhému pólu: např. dříve se opilství (ochromení vědomí, rozumu) považovalo za polehčující okolnost, pak zas za přitěžující. Bylo by zajímavé prostudovat historický a kulturní vývoj např. posuzování tzv. *zločinů z vášně* (tj. z *lásky*), jak ho zobrazovaly nebo parodovaly filmy třeba jako „Rozvod po italsku“, komparativně k zločinům ekonomickým, u nichž se asi počítá s plnou racionalitou (podvody).

Vraťme se však k studentské práci.

Její struktura je dána předem existencí dotazníku FAD-plus, členěného na 4 témata „svobodné vůle“: 1) svobodnou vůli samu, 2) (vědecký) determinismus, 3) fatalismus (osudový determinismus), 4) život jako náhoda. Ke každému z těchto bloků dotazníkových otázek vypracoval student (na základě většinou sekundárních pramenů) komentáře Filozofické pozadí, Ve světle vědeckých výzkumů, a pak ještě zvláštní kapitolu Psychologické přístupy ke svobodné vůli (behaviorismus, Jung, Freud, neuropsychologie): zejména tato kapitola je poměrně zajímavá. Nepřipadá mi ale, že by věda, psychologie, přinášela nějaké světlo do problému, když se najde korelace tvrzením o svobodné vůli a well-beingem, nízkým stresem, nepřítomností deprese (s. 12-13): korelace neurčuje šipku kauzální vazby: člověk se může cítit dobře a tak mu přijde, že má svobodnou vůli, nikoli nutně naopak (věřím na svobodnou vůli, a proto se dobře cítím).

Nakonec není tato velmi obtížná teoretická část práce zpracována až tak špatně, když si uvědomíme obrovský a komplikovaný obsah problematiky. Ale chtělo to zde asi zkusit nějaké schéma pro ony 4 oblasti: zdá se evidentní, že máme tedy „svobodu vůle“ a proti ní 3 omezující faktory v podobě „vědeckého determinismu“, „osudového determinismu“ a „života jako náhody“.

Praktická část začíná hypotézami: „Hypotéza 1: Studenti humanitních oborů skórují více v kategorii „víra ve svobodnou vůli“ než studenti technických oborů. Hypotéza 2: Čím vyšší skóre mají žáci v kategorii „víra ve svobodnou vůli“, tím lepší mají studenti prospěch. Hypotéza 3: Nejsou statisticky významné rozdíly mezi muži a ženami ve víře ve svobodnou vůli“ (s. 36). Chápu, že stojí za to, podívat se na rozdíl muži vs. ženy, a hypotéza o prospěchu by zas ověřovala zahraniční výsledky, ale mělo zde být napsáno, na základě jakých úvah byla formulována hypotéza 1.

Dotazník pak vyplnilo 167 osob. Výsledky byly za pomoci dr. Lukavské velmi podrobně a sofistikovaně statisticky zpracovány. Ale popravdě řečeno, *obsahově* řadě míst vůbec nerozumím. Tak se na s. 45 objevuje bez komentáře tabulka korelací mezi 4 oblastmi, a tam, kde bych očekával záporné korelace mezi „svobodnou vůlí“ a ostatními 3 (viz výše), vyjde jen jedna: s „osudovým determinismem“. Musí zde být nějaký konceptuální zmatek, který není vyřešen.

Autorova zásluha je, že do českého prostředí zavedl zmíněný dotazník, provedl s ním pilotní studii, a tím u nás inicioval jedno psychologické téma, které se může přidružit k řadě dalších, jako „self-efficacy“ apod. Dal si i relativně hodně práce s filozofickou problematikou v pozadí „svobodné vůle“. Bohužel je podle mě přístup mainstreamové psychologie i studenta pod úrovní filozofů a teologů a jejich traktování problematiky.

Práci plně doporučuji k úspěšné obhajobě.

V Praze 26. 5. 2019

doc. Miloš Kučera, CSc.